

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی کرمان

دانشکده داروسازی و علوم دارویی

پایان نامه دکترای عمومی داروسازی

عنوان:

بررسی آگاهی، اعتقاد و عملکرد داروسازان شهر کرمان و بیماران
مراجعه‌کننده به داروخانه‌های شهر کرمان نسبت به استفاده از گیاهان
دارویی و داروهای گیاهی

توسط:

علیرضا صادقی سبزواری

اساتید راهنما:

دکتر فریبا شریفی‌فر

دکتر مهدی انصاری

دکتر محمدحسن مصحفی

استاد مشاور:

دکتر محدثه شجاعی

شماره پایان‌نامه: ۱۲۷۲

زمستان ۱۳۹۹

**Kerman University of Medical Sciences
Faculty of Pharmacy**

Pharm. D Thesis

Title:

Investigation on knowledge, belief and performance of Kerman pharmacists and patients referred to pharmacies in Kerman regarding the use of Medicinal plants and herbal medicine

By:

Alireza Sadeghi Sabzevari

Supervisors:

Dr. Fariba Sharififar

Dr. Mahdi Ansari

Dr. Mohammadhasan Moshafi

Advisor:

Dr. Mohaddese Shojaei

دانشگاه علوم پزشکی کرمان
دانشکده داروسازی

اظہارنامہ

اینجناب: علیرضا مہدی سزایی با شماره دانشجویی: ۹۲۱۳۴۱۰۷۷ متعهد می‌شوم

موضوع مذکور در این پایان‌نامه تحت عنوان: بررسی اثرات دارویی و سمی داروهای گیاهی در درمان بیماری‌های قلبی عروقی

به راهنمایی: سرکار خانم دکتر اینجناب آقای دکتر فریبا سبزی حاصل فعالیت‌های پژوهشی خود بوده و زیر نظر استادان (راهنما، همکار و مشاور) تهیه شده است و مسئولیت صحت داده‌ها و اطلاعات گزارش شده در این پایان‌نامه را به عهده می‌گیرم. کلیه مطالبی که از منابع دیگر در این پایان‌نامه مورد استفاده قرار گرفته، با ذکر مرجع مشخص شده است.

تمامی حقوق مادی و معنوی این پایان‌نامه (شامل فرمول‌ها، توابع کتابخانه‌ای، نرم‌افزارها، سخت‌افزارها و مواردی که قابلیت ثبت اختراع دارد) متعلق به دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی کرمان بوده و هرگونه استفاده تنها با کسب اجازه ممکن خواهد بود. همچنین کلیه حقوق مربوط به چاپ، تکثیر، نسخه برداری، ترجمه، اقتباس و نظائر آن در محیط‌های مختلف اعم از الکترونیکی، مجازی یا فیزیکی برای دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی کرمان محفوظ می‌باشد. استناد به مطالب و نتایج این پایان‌نامه در صورتی که به نحو مناسبی ارجاع داده شود، بلامانع است.

بدینوسیله تایید می‌گردد که نظرات داوران در جلسه دفاع طبق صلاحدید استاد راهنمای اول در متن پایان‌نامه اعمال گردیده است.

نام دانشجو:
علیرضا مہدی سزایی

تاریخ و امضاء:
۱۴۰۳/۰۵

نام استاد راهنمای اول:
فریبا سبزی
تاریخ و امضاء:

80 ALIQUAD CAMERA
REDAI NERE QS

خلاصه

مقدمه: گیاهان دارویی از غنیمت‌های بسیار ارزشمند در منابع طبیعی به شمار می‌روند. در سال‌های اخیر استفاده از گیاهان دارویی به دلیل عوارض جانبی داروهای شیمیایی بیش از گذشته مورد توجه قرار گرفته‌اند. اگرچه مصرف گیاهان دارویی با توسعه صنایع شیمیایی محدود شده است، اما چشم‌انداز استفاده از این گیاهان رو به افزایش است. از طرفی نقش داروسازان در مصرف صحیح داروهای گیاهی و ایجاد ایمنی دارویی انکارناپذیر است. لذا این مطالعه به ارزیابی آگاهی، نگرش، اعتقاد و عملکرد داروسازان و مراجعه‌کنندگان به داروخانه‌های سطح شهر کرمان نسبت به مصرف گیاهان دارویی / داروهای گیاهی پرداخته است تا تدابیری جهت ارتقای دانش، اعتقاد و عملکرد داروسازان و مردم و در نتیجه ارتقای سطح سلامت در آینده پیشنهاد دهد.

روش کار: پژوهش حاضر یک مطالعه مقطعی و از نوع توصیفی-تحلیلی است که جامعه مورد پژوهش شامل ۲۵ نفر از داروسازان صاحب داروخانه و ۳۸۴ نفر از مراجعه‌کنندگان و دریافت‌کنندگان خدمات داروخانه‌های شهر کرمان و انتخاب شدند. معیار ورود به این پژوهش سن بالای ۲۰ سال در نظر گرفته شد. برای جمع‌آوری داده‌ها در این پژوهش از پرسشنامه پژوهشگر ساخته استفاده شد. برای مقایسه میزان آگاهی، اعتقاد و عملکرد مردم درباره گیاهان دارویی / داروهای گیاهی در گروه‌های مختلف جنس و تحصیلات و سایر ویژگی‌های زمینه‌ای از آزمون تحلیل واریانس یک‌طرفه و تحلیل t دو نمونه‌ای (در صورت لزوم معادل ناپارامتری) استفاده شد. تجزیه و تحلیل توسط نرم‌افزار SPSS ویراست ۲۰ صورت گرفت. سطح معنی‌داری ۰/۰۵ در نظر گرفته شد. همچنین توان آزمون در همه جا ۰/۸ در نظر گرفته شد.

نتایج: در مطالعه انجام شده در گروه بیماران ۸۱/۸٪ و در گروه داروسازان ۸۰٪ افراد سابقه استفاده از طب سنتی را ذکر کردند. میزان آگاهی و عملکرد بیماران در مورد مصرف گیاهان دارویی / داروهای

گیاهی در حد متوسط و نگرش آن‌ها در مورد مصرف گیاهان دارویی / داروهای گیاهی بیشتر از حد متوسط است. در مورد داروسازان آگاهی و اعتقاد داروسازان در مورد مصرف گیاهان دارویی / داروهای گیاهی بیشتر از حد متوسط بود. بین جنسیت و عملکرد در مورد مصرف گیاهان دارویی / داروهای گیاهی در بیماران رابطه معنی‌دار وجود دارد ($P < 0/05$). عملکرد زنان در این مورد بیشتر از بیماران مرد بوده است. نتایج نشان می‌دهد در گروه بیماران بین سن و آگاهی، اعتقاد و عملکرد در مورد مصرف گیاهان دارویی / داروهای گیاهی رابطه وجود دارد ($P < 0/05$) و با افزایش سن میزان این متغیرها افزایش یافته است. بین تحصیلات و عملکرد در مورد مصرف گیاهان دارویی / داروهای گیاهی در بیماران رابطه معنی‌دار وجود دارد ($P < 0/05$). با افزایش تحصیلات میزان استفاده از گیاهان دارویی / داروهای گیاهی در بیماران کاهش یافته است. نتایج نشان می‌دهد در گروه داروسازان بین آگاهی و جنسیت، سن و تحصیلات رابطه وجود ندارد ($P > 0/05$). همچنین بین اعتقاد و سن و تحصیلات رابطه وجود ندارد ($P > 0/05$)؛ اما بین جنسیت و اعتقاد رابطه معنی‌دار وجود دارد ($P < 0/05$). میزان اعتقاد در مورد مصرف گیاهان دارویی / داروهای گیاهی در زنان بیشتر از مردان است. توصیه آشنایان و اطرافیان بیشترین عامل استفاده از گیاهان دارویی و داروهای گیاهی بود و همچنین اعتقاد داشتند داروهای گیاهی و گیاهان دارویی در مقایسه با داروهای شیمیایی از عوارض کمتری برخوردار است. بیشتر بیماران مخالفت خود را با غیرعلمی بودن طب گیاهی بیان کردند و معتقد بودند طب گیاهی به‌طور شگفت‌آوری در درمان بعضی از بیماری‌ها مؤثر است. از طرفی نتایج نشان داد که تمایل و رویکرد زنان در زمینه استفاده از گیاهان دارویی / داروهای گیاهی بیشتر از مردان بوده است و در گروه بیماران با افزایش سن، میزان آگاهی، اعتقاد و عملکرد در مورد مصرف داروهای گیاهی / گیاهان دارویی افزایش می‌یابد.

نتیجه‌گیری: نتایج نشان دادند که میزان آگاهی و عملکرد بیماران در مورد مصرف گیاهان دارویی / داروهای گیاهی در حد متوسط و نگرش آن‌ها در مورد مصرف گیاهان دارویی / داروهای گیاهی بیشتر از حد متوسط است. در مورد داروسازان آگاهی و اعتقاد آن‌ها در مورد مصرف گیاهان دارویی / داروهای گیاهی بیشتر از حد متوسط بود. همچنین با توجه به نتایج مطالعه حاضر، افزایش سطح آگاهی مردم با خواص گیاهان دارویی و داروهای گیاهی، آموزش پزشکان در زمینه داروهای گیاهی، حمایت‌های بیمه‌ای از داروهای گیاهی و درنهایت دسترسی آسان داروهای گیاهی در مقایسه با داروهای شیمیایی باعث افزایش مصرف داروهای گیاهی می‌شود. از طرفی داروسازان نیز بر این عقیده بودند که افزایش آگاهی پزشکان در زمینه داروهای گیاهی امری واجب است و برای افزایش استفاده از این روش درمانی بسیار مفید خواهد بود.

واژه‌های کلیدی: داروهای گیاهی، گیاهان دارویی، آگاهی داروساز، آگاهی بیمار.

Abstract

Introduction: Medicinal plants are very valuable treasures in natural resources. In recent years, the use of medicinal plants has received more attention than before due to the side effects of chemical drugs. Although the use of medicinal plants is limited by the development of the chemical industry, but the prospect of using these plants is increasing. On the other hand, the role of pharmacists in the correct use of herbal medicines and drug safety is undeniable. Therefore, this study evaluates the knowledge, attitude, belief and practice of the people and pharmacists of Kerman towards the use of herbs/ herbal medicines to suggest measures to improve the knowledge, belief and practice of pharmacists and people and thus improve health in the future.

Methods: The present study is a cross-sectional descriptive-analytical study in which the study population consisted of 384 clients and recipients of pharmacy services in Kerman and 25 pharmacists who owned pharmacies. The inclusion criterion for this study was over 20 years of age. A researcher-made questionnaire was used to collect data in this study. One-way analysis of variance and two-sample t-test (if necessary, non-parametric equivalent) were used to compare people's knowledge, belief and practice about herbs / herbal medicines in different groups of sex and education and other underlying characteristics. The analysis was performed by SPSS software version 20. Significance level was considered 0.05. Also, test power was considered 0.8 everywhere.

Results: In the study, 81.8% of the patients and 80% of the pharmacists mentioned the history of using traditional medicine. Patients' knowledge and practice about the use of herbs / herbal medicines is moderate and their attitude about the use of herbs / herbal medicines is above average. About pharmacists Pharmacists' knowledge and belief in the use of herbs / herbal medicines was above average. There is a significant relationship between gender and performance regarding the use of herbs / herbal medicines in patients ($P < 0.05$). Women performed more in this case than male patients. The results show that in the group of patients there is a relationship between age and knowledge, belief and practice about the use of herbs / herbal medicines ($P < 0.05$) and with increasing age the amount of these variables has increased. There is a significant relationship between education and practice regarding the use of herbs / herbal medicines in patients ($P < 0.05$). With increasing education, the use of herbs / herbal medicines in patients has decreased. The results show that there is no relationship

between knowledge and gender, age and education in the group of pharmacists ($P > 0.05$). Also, there is no relationship between belief, age and education ($P > 0.05$); But there is a significant relationship between gender and belief ($P < 0.05$). Herbs / herbs are more widely believed in women than men. The advice of acquaintances and people around was the most common reason for using herbs and herbal medicines and they also believed that herbal medicines and herbs have less side effects compared to chemical medicines. Most patients expressed their opposition to the unscientific nature of herbal medicine, believing that herbal medicine was surprisingly effective in treating some ailments. On the other hand, the results showed that the desire and approach of women in the use of herbs / herbal medicines was more than men and in the group of patients with increasing age, the level of knowledge, belief and practice about the use of herbal medicines / herbs increases.

Conclusion: According to the results of the present study, increasing the level of public awareness of the properties of herbs and herbal medicines, educating physicians on herbal medicines, insurance support for herbal medicines and finally easy access to herbal medicines compared to chemical medicines increase the use of herbal medicines becomes.

Keywords: Herbal Drugs, Medical Plants, Knowledge of Pharmacist, Knowledge of Patients.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
I.....	خلاصه
III.....	ABSTRACT
V.....	فهرست مطالب
VII.....	فهرست جدول‌ها

فصل اول: مقدمه

۲.....	۱-۱- مقدمه و بیان مسئله
۸.....	۱-۲- اهداف تحقیق
۸.....	۱-۲-۱- هدف اصلی
۸.....	۱-۲-۲- اهداف فرعی طرح
۹.....	۱-۲-۳- اهداف کاربردی طرح
۹.....	۱-۳- اهمیت و ضرورت تحقیق

فصل دوم: مواد، دستگاه‌ها و روش‌ها

۱۱.....	۱-۲- روش اجرای تحقیق
۱۲.....	۱-۲-۲- مشخصات ابزار جمع‌آوری داده‌های پژوهش
۱۳.....	۱-۲-۳- روش تجزیه و تحلیل داده‌ها
۱۳.....	۱-۲-۴- روش محاسبه حجم نمونه و تعداد آن
۱۴.....	۱-۲-۵- ملاحظات اخلاقی پژوهش

فصل سوم: نتایج

۱-۳- نتایج ۱۶

۱-۱-۳- نتایج مربوط به بخش اول پرسشنامه (متغیرهای زمینه‌ای) ۱۶

۱-۲-۳- یافته‌های مربوط به بخش دوم پرسشنامه ۱۸

فصل چهارم: بحث و نتیجه‌گیری

۱-۴- بحث و نتیجه‌گیری ۲۱

۲-۴- پیشنهادات ۲۵

منابع

منابع ۲۷

منابع

[۱] کمالی، پ، بهرامی، ب، برازجانی، ر. ارزیابی میزان آگاهی، اعتقاد و عملکرد مردم نسبت به

گیاهان دارویی (مطالعه موردی: شهرستان بجنورد). مجموعه مقالات اولین همایش ملی مدیریت

منابع طبیعی ۱۳۹۲: ۴-۲.

[۲] زرگری، ع. گیاهان دارویی. ویرایش دوم، تهران: موسسه چاپ و انتشارات دانشگاه تهران،

۱۳۸۳ (ج ۱): ۵-۱۲.

[۳] کیانبخت، س. گیاهان دارویی مورد استفاده در درمان بیماری‌های غیر عفونی پوست: یک مرور

نظام‌مند. گیاهان دارویی ۱۳۹۱؛ ۴۴: ۵۴-۲۵.

[۴] حاتمی، م. راز تندرستی با گیاهان دارویی. ویرایش چهارم، تهران: انتظار سبز، ۱۳۸۴ (ج ۱):

۸۰-۱۰۱.

[۵] امامی، ا، شمس، م، نکویی، ن. گیاه‌درمانی - درمان بیماری‌ها توسط گیاهان. ویرایش اول، تهران:

انتشارات راه کمال، ۱۳۸۱ (ج ۱): ۲۷-۱۰.

[۶] رشیدی، ش، فرجی، ه، جهان‌بین، د، میرفردی، ا. ارزیابی میزان آگاهی، اعتقاد و عملکرد مردم

شهر یاسوج، نسبت به گیاهان دارویی. گیاهان دارویی ۱۳۹۰؛ ۱۱: ۱۸۴-۱۷۷.

[7] Milliken W. Biodiversity conservation and the application of Amazonian medicinal plants in the control of malaria. **Trends Bioethanol** 1997; 130-4.

[8] Eloeley AT, AlBedah AM. Public knowledge, attitude and practice of complementary and alternative medicine in Riyadh region, Saudi Arabia. **Oman Med J** 2012; 27:20.

[9] Wootton JC, Sparber A. Surveys of complementary and alternative medicine: part I. General trends and demographic groups. **J Altern Complement Med** 2001; 7(2):195-208.

[10] Fisher C, Adams J, Hickman L, Sibbritt D. The use of complementary and alternative medicine by 7427 Australian women with cyclic perimenstrual pain and discomfort: a cross-sectional study. **BMC Complement Altern Med** 2016; 16:129.

[۱۱] ذاکری، س، گرجی، ن، معینی، ر، معماریانی، ز. کاربردهای درمانی گیاه بومادران در بیماری‌های زنان از دیدگاه طب ایرانی و پزشکی مدرن. فصلنامه علمی پژوهشی گیاهان دارویی ۲۰۱۹؛ ۲: ۱۰۷-۱۲۱.

[12] Raskin I, Ribnicky DM, Komarnytsky S, Ilic N, Poulev A, Borisjuk N, *et al.* Plants and human health in the twenty-first century. **Trends Biotechnol** 2002; 20:522-31.

[13] De Smet PA. Herbal medicine in Europe relaxing regulatory standards. **N Engl J Med** 2005; 352:1176-8.

[14] Gardiner P, Graham R, Legedza AT, Ahn AC, Eisenberg DM, Phillips RS. Factors associated with herbal therapy use by adults in the United States. **Altern Ther Health Med** 2007; 13.

[۱۵] ذوالفقاری، ب، سبزقنایی، ع، علیزاده، ن، کبیری، پ. آگاهی، نگرش و عملکرد داروسازان شهر اصفهان در زمینه داروهای گیاهی. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی ۱۳۸۸؛ ۹: ۳۲۰-۳۱۱.

[16] Haji Akhondi A, Baligh N. **Herb practical guide**. Tehran: Scientific Publishing Center, Islamic Azad University 2002:5-10. [in Persian]

[۱۷] سرشتی، م، آذری، پ. بررسی میزان به‌کارگیری داروهای گیاهی در زنان مراجعه‌کننده به مراکز بهداشتی-درمانی شهرکرد. مجله دانش و تندرستی ۱۳۸۶؛ ۲: ۲۱-۸.

[18] Coss RA, McGrath P, Caggiano V. Alternative care patient choices for adjunct therapies within a cancer center. **Cancer Pract** 1998; 6:176-81.

[19] Diyanati B, Momeni T. **Side effects of herbal medicines**. Shahrabi Publications. Print Pajvak of Andisheh, 2001:250-60.

[20] Ebrahimi A, Necessity Use of systemic approach in management practices for sustainable development of medicinal plants. **Medicinal Clin Derma** 1999; 17:53-6.

[21] Bernáth J. Ecophysiological approach in the optimalization of medicinal plant agro systems. **Acta Horti** 1990; 306:397-407.

[22] Baghalyan K, Naghdi Badi H, **Oil plants significantly**. Printing, publishing Andarz, 2000, 9.

[۲۳] گلشادی، ا، انصاری، ر، عسگری، ص، صراف، ن، بشتام، م. آگاهی، اعتقاد و عملکرد نسبت به

داروهای گیاهی در مردم شهر اصفهان. **فصلنامه علمی پژوهشی گیاهان دارویی** ۲۰۰۲؛ ۲: ۸-۲۱.

[24] Evans A, Duncan B, McHugh P, Shaw J, Wilson C. Inpatients' use, understanding, and attitudes towards traditional, complementary and alternative therapies at a provincial New Zealand hospital. **N Z Med J** 2008; 121.

[۲۵] باقری، ا، نقدی، ح، موحدیان، ف، مکی، م، همتی، ا. بررسی رویکرد زنان شهر اصفهان در

استفاده از طب گیاهی. **فصلنامه علمی پژوهشی گیاهان دارویی** ۱۳۸۴؛ ۲: ۱۵.

[۲۶] شریفی فر، ف، کوهپایه، ع، متقی، م، امیرخسروی، آ، پورمحسنی، ا. بررسی اتنوبوتانی گیاهان

دارویی شهرستان سیرجان استان کرمان. **داروهای گیاهی** ۲۰۱۱؛ ۶: ۳-۴.

[۲۷] سجاسی، ح، افشار، ز. سنجش سطح گرایش به درمان‌های سنتی با استفاده از گیاهان دارویی در

مناطق روستایی (منطقه مورد مطالعه دهستان زبرخان شهرستان نیشابور). **فصلنامه تاریخی پزشکی**

۱۳۹۴؛ ۴: ۲۴-۳.

[۲۸] بختیاری، ز. بررسی نگرش بیماران در مورد گیاهان درمانی در اصفهان. **فصلنامه داروهای**

گیاهی ۱۳۸۹؛ ۲: ۱.

[۲۹] صدر ارحامی، ن، کلانتری، ص، عطارد، س. نگرش دانشجویان رشته پزشکی دانشگاه علوم

پزشکی اصفهان نسبت به رشته تحصیلی و آینده شغلی خود. **مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی**

۲۰۰۴؛ ۸۱: ۴-۷۶.

[30] Abahussain NA, Abahussain EA, Al-Oumi FM. Pharmacists' attitudes and awareness towards the use and safety of herbs in Kuwait. **J Pharm Pract** 2007; 5:125-9.

- [31] Berger K, Eickhoff C, Schulz M. Counselling quality in community pharmacies: implementation of the pseudo customer methodology in Germany. **J Clin Pharm Ther** 2005; 30:45-57.
- [32] Zolfaghari B, Yousefi A, Adibi P. A look to five-year program of continuing medical education of physicians: teachers' and doctors' viewpoint. **J Res Med Sci** 1998; 50:1-5. [in persian]
- [33] Dabagh A, Ghasemi M, ZOU AB, Jamshidi H. A revision to the professional roles of pharmacists in the national health system: the attitudes of physicians and pharmacists regarding the impact on inter-professional relationships. 2006. [in persian]
- [34] Fakeye TO, Onyemadu O. Evaluation of knowledge base of hospital pharmacists and physicians on herbal medicines in Southwestern Nigeria. **J Pharm Pract** 2008; 6:88.

دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی کرمان
دانشکده داروسازی

پایان نامه آقای علیرضا صادقی سبزواری دانشجوی داروسازی ورودی ۹۲ به شماره ۱۲۷۲

تحت عنوان:

بررسی آگایی، اعتقاد و عملکرد داروسازان شهر کرمان و پیمانان مراجعه کننده به داروخانه های شهر کرمان نسبت به استفاده از گیاهان

دارویی و داروهای گیاهی

استاد (اساتید) راهنما:

دکتر فریبا شریفی فر

دکتر مهدی انصاری

دکتر محمدحسن مصحفی

استاد (اساتید) مشاور:

دکتر محدثه شجاعی

هیئت محترم داوران:

۱- دکتر میترا مهربانی

۲- دکتر ناعمه نیک ورز

در تاریخ ۹۹/۱۲/۲۶ مورد ارزیابی قرار گرفت و با نمره (با عدد) ۱۸.۵۰
(با حروف) هجده و نیمه مسم به تصویب رسید.

دکتر میترا مهربانی
معاون پژوهشی دانشکده

محمد رضا نخعی
کارشناس اداره پایان نامه

۹۹/۱۲/۲۶

دکتر باقر امیرحیدری
رئیس دانشکده

